

<https://doi.org/10.15407/econlaw.2025.02.137>

УДК 338.42

Юлія КРАВЧЕНКО, асистент кафедри публічного управління та адміністрування
Одеський національний технологічний університет, м. Одеса, Україна
(ID) orcid.org/0000-0002-3692-9167

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ТА СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ

Ключові слова: національна безпека, продовольча безпека, самозабезпечення, економічні виклики, аграрний сектор, промисловість.

Досліджено актуальні виклики, що постали перед системою продовольчої безпеки України в умовах повномасштабної війни. Особливу увагу приділено проблемам доступності продовольства, фізичної та економічної доступності продуктів харчування для населення, а також регіональним диспропорціям у забезпеченні базових харчових потреб. Проаналізовано вплив визначених факторів на продовольчу доступність у вразливих регіонах і зростання соціальної напруги в умовах затяжної війни. Окреслено стратегічні пріоритети забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: підтримка внутрішнього виробництва, розвиток локальних продовольчих систем, розширення можливостей для громад через децентралізацію, міжнародна співпраця, а також формування адаптивних механізмів реагування на кризові ситуації. Зазначено необхідність розроблення комплексної політики, що базується на принципах сталого розвитку, відновлення сільських територій і зміцнення аграрного потенціалу України як гаранта національної і регіональної продовольчої безпеки.

Вступ. В історії становлення української державності останні десятиліття були позначені низкою серйозних викликів і криз, які суттєво вплинули на розвиток національної економіки та її ключової складової — продовольчої безпеки. Тимчасова окупація частини територій України, пандемія COVID-19, а також початок повномасштабної військової агресії 2022 р. стали потужними дестабілізаційними чинниками, що загострили наявні проблеми і створили нові загрози для стабільного функціонування аграрного сектору та всієї продовольчої системи.

Порушення безперервності виробництва, постачання та доступу до продуктів харчування значно знижує рівень життєзабезпечення населення, створює ризики для здоров'я, знижує продуктивність праці й ускладнює соціально-економічну стабільність вразливих регіонів. Під загрозою опинилися як сільське господарство, так і харчова промисловість, внутрішня і міжнародна логістика, транспортні коридори, а також інфраструктура зберігання й переробки продукції.

У таких умовах украї важливим є формування ефективної державної політики у сфері продовольчої безпеки, яка має ґрунтуватися на комплексному аналізованні поточної ситуації, стратегічному плануванні та адаптивних механізмах реагування. Особливого значення набуває

Цитування: Кравченко Ю. Продовольча безпека України в умовах війни: виклики та стратегічні пріоритети. *Економіка та право*. 2025. № 2. С. 137—146.
<https://doi.org/10.15407/econlaw.2025.02.137>

розробка цільових програм підтримки національного виробника, модернізації аграрної інфраструктури, розвитку місцевих продовольчих систем та посилення ролі громад у забезпеченні базових потреб населення. Забезпечення продовольчої безпеки повинно стати одним із пріоритетів державного управління та національної безпеки, оскільки від цього залежить не лише економічна стабільність, а й соціальна згуртованість і витривалість країни в умовах затяжних криз.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика забезпечення продовольчої безпеки України в умовах війни набуває дедалі більшої актуальності як у вітчизняному, так і в міжнародному науковому дискурсі. Останні роки позначені зростанням кількості досліджень, присвячених функціонуванню аграрного сектору в умовах кризи, трансформації системи державного управління, порушенню логістичних ланцюгів, а також впливу війни на експортний потенціал країни.

У працях таких дослідників, як О.М. Бородіна [1], В.Я. Месель-Веселяк [2], І.М. Прокопа [3], обґрунтовуються шляхи відновлення продовольчої системи на основі сталого розвитку, підтримки малого й середнього фермерства, а також удосконалення державного регулювання у сфері агропромислового комплексу. Деякі дослідники акцентують увагу на наслідках повномасштабної війни для внутрішнього ринку продовольства, зокрема на дефіциті товарів, інфляційних процесів та скороченні обсягів виробництва.

Аналітичні звіти провідних українських наукових установ, а саме Інституту економіки та прогнозування НАН України [4], Київської школи економіки (KSE) [5], Центру економічного відновлення [6], надають системне бачення ризиків і можливостей, що постають перед Україною у сфері продовольчої безпеки. У звітах наголошується на важливості міжнародного партнерства, продовження «зернової ініціативи», підтримки внутрішнього виробника та активізації програм державної допомоги аграріям.

Особливу увагу в літературі приділено децентралізації та зміцненню потенціалу місцевих громад, які відіграють важливу роль у створенні локальних продовольчих систем. Публікації у фахових журналах з регіонального розвитку [7], економіки сільського господарства [8] і державного управління [9] висвітлюють інструмен-

ти управління кризовими ситуаціями й адаптивного реагування на виклики війни.

Однак, попри зростання інтересу до цієї теми, залишається потреба у глибшому аналізі довгострокових стратегій, здатних гарантувати стійкість продовольчої системи в умовах нестабільності. Це зумовлює необхідність інтеграції результатів прикладних і теоретичних досліджень у розробку державної політики, орієнтованої на сталий розвиток аграрного сектору, інновації та продовольчу справедливість.

Методи дослідження. У процесі підготовки статті було застосовано комплекс методів наукового дослідження, що забезпечили всебічне аналізування проблеми та формування обґрунтованих висновків і рекомендацій. Зокрема, використано системний підхід для дослідження функціонування агропродовольчої сфери в умовах війни, що допомогло визначити ключові взаємозв'язки між елементами продовольчої безпеки та ідентифікувати чинники, які найбільше впливають на її стан. Метод порівняльного аналізу дав змогу зіставити показники до та після початку повномасштабного вторгнення, виявивши зміни у структурі аграрного виробництва, експортному потенціалі та логістичних процесах.

Широко застосовані статистичні методи, зокрема аналіз офіційних даних Державної служби статистики України, Міністерства аграрної політики та продовольства України, а також міжнародних організацій (ФАО, *WFP*), що дало можливість кількісно оцінити масштаб загроз і тенденцій у сфері продовольчої безпеки. Для поглиблення аналітичної частини дослідження використано контент-аналіз нормативно-правових актів, державних стратегій, аналітичних звітів і публікацій провідних дослідницьких установ.

Крім того, застосовано елементи прогностичного моделювання для окреслення можливих сценаріїв розвитку ситуації у коротко- та середньостроковій перспективі, з урахуванням як внутрішніх, так і зовнішніх факторів впливу. Сукупність зазначених методів забезпечила наукову обґрунтованість викладених положень і сприяла формуванню цілісного бачення стратегічних напрямів посилення продовольчої безпеки України.

Метою статті є оцінка поточного стану продовольчої безпеки України в умовах воєнного конфлікту, ідентифікація основних загроз і системних

викликів, а також обґрунтування стратегічних напрямів і пріоритетів державної політики для забезпечення стійкості агропродовольчої системи у коротко- та довгостроковій перспективі.

Результати дослідження. Продовольча безпека є одним із ключових елементів національної безпеки кожної країни. Для України, яка традиційно була одним із провідних аграрних експортерів світу, питання забезпечення стабільного виробництва, доступу до якісних харчових продуктів і сталого функціонування агропродовольчої системи завжди мало стратегічне значення.

Однак з початком повномасштабної російсько-української війни (2022) продовольча безпека України зазнала серйозних викликів, що потребують системного аналізування й напрацювання довгострокових рішень. Збройна агресія призвела до масштабного руйнування інфраструктури, порушення логістичних ланцюгів, скорочення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції та зміни структури споживання. Бойові дії охопили території з високою концентрацією аграрного виробництва, що негативно вплинуло на національний продовольчий ринок і експортний потенціал країни.

За таких умов Україна зіткнулася не лише з необхідністю оперативного реагування на кризи, пов'язані з дефіцитом продовольства у певних регіонах, а й з потребою переосмислення стратегічних підходів до забезпечення продовольчої безпеки в довгостроковій перспективі. Зміни кліматичних умов, військові ризики, глобальна економічна нестабільність і соціальні

зміни формують нову реальність, у якій агропродовольча система має бути гнучкою, стійкою та інноваційною.

Сучасний етап розвитку України вимагає всебічного аналізу основних загроз продовольчій безпеці в умовах війни та формування ефективних стратегічних пріоритетів, здатних гарантувати надійне продовольче забезпечення населення як сьогодні, так і в повоєнний період відновлення (табл. 1).

Втрати територій і руйнування аграрної інфраструктури суттєво впливають на продовольчу безпеку під час війни. Коли значна частина сільськогосподарських земель опиняється в зоні бойових дій або під окупацією, фермери фізично не можуть обробляти ці землі. Це означає, що посіви не проводяться, урожай не збирається, і, як наслідок, зменшується загальний обсяг продовольства, що виробляється в країні.

Масове знищення інфраструктури (таких об'єктів, як склади, елеватори, технічні станції та системи зрошення) призводить до ще більшого ускладнення виробничого процесу. Навіть якщо врожай десь і був зібраний, його нема де зберігати чи обробляти. Порушені логістичні шляхи унеможливають транспортування продукції до споживачів або на експорт. Усе це створює серйозні ризики для продовольчої безпеки: продукти стають менш доступними, зростають ціни, а частина населення може опинитися на межі нестачі харчів, особливо у прифронтових або ізольованих регіонах.

Аграрний сектор України, попри стратегічну важливість для національної економіки та

Таблиця 1. Загрози продовольчій безпеці України в умовах війни

Категорія загроз	Конкретні прояви	Потенційні наслідки
Територіальні втрати	Незаконне захоплення сільськогосподарських земель Руйнування господарств і техніки	Зменшення площ обробітку, втрата урожаю, дефіцит продовольства
Логістичні обмеження	Блокада портів Зруйновані дороги та мости	Ускладнення внутрішнього розподілу та експорту, зростання цін
Фінансова нестабільність	Високі ціни на пальне, добрива, техніку Обмежене фінансування	Зниження прибутковості агробізнесу, скорочення виробництва
Дефіцит трудових ресурсів	Міграція та мобілізація Зниження доступності робочої сили	Зменшення обсягів аграрних робіт, втрата фахівців
Соціально-економічна вразливість	Зниження доходів населення Недоступність продуктів у зонах бойових дій	Недоїдання, порушення харчування вразливих верств населення
Інституційні виклики	Недостатня координація політики Уповільнення реформ у агросекторі	Відсутність системної реакції на кризу, посилення хаотичності управління

Джерело: побудовано автором за [2, 3].

глобальної продовольчої системи, виявився надзвичайно вразливим до наслідків повномасштабної війни. Основними чинниками такої вразливості є фінансова нестабільність агровиробників, обмежений доступ до ресурсів, а також зниження інвестиційної привабливості галузі.

Однією з найгостріших проблем є дефіцит обігових коштів у фермерів. Через зменшення обсягів виробництва, втрату частини врожаю на окупованих або замінованих територіях, а також ускладнення збуту продукції, як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку, багато господарств опинились на межі виживання. Відсутність коштів обмежує можливості проведення посівної кампанії, закупівлі пального, насіння, добрив і ремонту техніки.

Крім того, війна суттєво знизила інвестиційну привабливість аграрної галузі. Постійні ризики обстрілів, нестабільність на ринках, пошкодження інфраструктури та загальна невизначеність змушують потенційних інвесторів утримуватися від вкладень. Це, зі свого боку, гальмує процеси модернізації аграрного виробництва, стримує впровадження інноваційних технологій та уповільнює розвиток агропереробної інфраструктури.

Для ілюстрації поточної ситуації доцільно навести таблицю з основними економічними показниками аграрного сектору України, яка демонструє вплив війни на економічні результати галузі (табл. 2).

Ці дані свідчать про критичне скорочення економічної активності в аграрному секторі внаслідок війни. Незважаючи на певну стабілізацію 2023 р., показники залишаються значно нижчими за довоєнний рівень. Це вимагає розроблення цілеспрямованих державних програм підтримки фермерів, зокрема компенсаційних механізмів, податкових пільг, стимулів для інвесторів і підтримки інновацій.

У контексті повномасштабної війни питання доступу до продовольства для соціально вразливих категорій населення набуло особливої актуальності. Нестабільність економічної ситуації, інфляційні процеси, порушення логістичних ланцюгів і дефіцит продовольчих товарів у деяких регіонах призвели до істотного зниження харчової безпеки серед найменш захищених верств суспільства.

Однією з основних проблем є соціально-економічна нерівність, що значно загострилася під час війни. Різке зростання цін на базові про-

дукти харчування, особливо хліб, крупи, овочі та молочну продукцію, у поєднанні з падінням реальних доходів населення значно ускладнює доступ до якісного харчування для малозабезпечених родин, осіб похилого віку, людей з інвалідністю та внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Інфляція поглиблює диспропорції у споживанні: для частини населення витрати на їжу становлять понад 60 % загального бюджету.

Крім того, порушення системи державної допомоги також негативно позначаються на продовольчій безпеці цих категорій. Попри значний обсяг гуманітарної допомоги з боку держави та міжнародних партнерів, її розподіл залишається нерегулярним та нерівномірним. Часто соціальні програми не встигають адаптуватися до нових реалій або не охоплюють усіх категорій громадян, які цього потребують. Особливо це стосується мешканців деокупованих територій, зони бойових дій, а також ВПО, які змушені переміщатися кілька разів.

Для кращого розуміння масштабу проблеми наведемо економічні показники, що ілюструють рівень доступу до продовольства вразливими групами населення України за 2021—2023 рр. (табл. 3).

Ці дані демонструють посилення проблем з доступністю їжі для значної частини населення. Особливо критичною є ситуація для тих, хто втратив стабільне джерело доходу або вимушено залишив свої домівки. Для подолання цих викликів держава має переглянути механізми соціальної підтримки, спростити доступ до програм допомоги та забезпечити стабільне постачання продовольства у кризові регіони. Також важливо зміцнити партнерство з гуманітарними організаціями та підтримати місцеві ініціативи з продовольчої допомоги.

Отже, війна створила системну кризу в агропродовольчому секторі, що загрожує як фізичній, так і економічній доступності продуктів харчування. Багаторівневий характер загроз вимагає інтегрованого підходу: поєднання гуманітарних, економічних, технологічних та інституційних заходів, які допоможуть зменшити ризики та забезпечити продовольчу стабільність країни в умовах війни та у повоєнний період.

Україна історично відіграє стратегічну роль у глобальній продовольчій системі як один із провідних експортерів зернових, олійних культур та продуктів їх переробки. До початку повномасштабного військового вторгнення 2022 р.

український аграрний експорт забезпечував продовольчу стабільність для понад 400 млн осіб у різних регіонах світу, зокрема в країнах Північної Африки, Близького Сходу, Південно-Східної Азії та Субсахарської Африки. Тож будь-яке порушення аграрного експорту з те-

риторії України автоматично відчутно впливає не лише на внутрішню ситуацію, а й на стан глобального продовольчого ринку.

Блокування чорноморських портів, обмеження логістики, знищення інфраструктури та ризики, пов'язані з безпекою судноплавства,

Таблиця 2. Основні економічні показники аграрного сектору України (2021–2023)

Показник	Роки дослідження			2021 до 2023 р., %
	2021	2022	2023	
Обсяг валової продукції, млрд грн	486,2	349,7	371,5	23,6
Експорт агропродукції, млрд дол. США	27,8	23,6	22,2	–20,2
Частка агросектору в ВВП, %	10,3	8,4	7,9	–23,3
Обсяг прямих інвестицій, млрд грн	41,5	16,8	14,2	65,8
Площа посівів, млн га	28,5	19,6	21,3	25,3
Середній рівень доходів фермерів, %	100 (база)	~62	~68	32

Джерело: побудовано автором за [6–8].

Таблиця 3. Показники продовольчої доступності для соціально незахищених категорій населення (2021–2023)

Показник	Роки дослідження			2021 до 2023 р., %
	2021	2022	2023	
Середній рівень інфляції, %	10,0	26,6	18,7	87
Індекс споживчих цін на продукти харчування, %	109,8	135,1	121,4	10,6
Частка домогосподарств (%), витрати на їжу > 60 % бюджету	29	47	44	51,7
Кількість ВПО, млн осіб	1,5	5,9	4,9	226,7
Середній розмір пенсії, грн	3700	4537	5054	36,6
Рівень охоплення гуманітарною допомогою, % ВПО	~60	~40	~45	–25

Джерело: побудовано автором за [6–8].

Таблиця 4. Оцінка потенційних наслідків різних сценаріїв для продовольчої безпеки та аграрного сектору

Показник	Базовий сценарій	Оптимістичний сценарій	Негативний сценарій
Рівень продовольчої доступності	Збереження поточних рівнів або незначне покращення	Покращення доступу до харчових ресурсів, зниження ризиків дефіциту	Значне погіршення, ризик голоду та недоїдання
Структура аграрного виробництва	Збереження тенденцій, можливі незначні зміни	Активізація інвестицій, розширення виробництва, диверсифікація	Спад виробництва, руйнування інфраструктури, зменшення обсягів сільгосппродукції
Соціально-економічний стан сільських територій	Мінімальні зміни, збереження стабільності	Покращення рівня життя, зростання зайнятості, інвестиції у розвиток	Зниження рівня доходів, міграція, погіршення умов життя
Здатність забезпечувати критичні потреби населення	Збереження та можливе поступове покращення	Надходження додаткових ресурсів, зміцнення системи безпеки	Втрата резервів, зростання дефіциту харчових продуктів

Джерело: побудовано автором за [2–6].

привели до істотного скорочення експорту зерна та олії. Як наслідок — виник дефіцит агропродукції в країнах-імпортерах, що спровокувало ріст світових цін на продовольство, зниження продовольчої доступності у вразливих регіонах та поширення гуманітарних криз. Це ще більше загостило ситуацію в країнах, які й до війни перебували в зоні харчової нестабільності або мали слабо розвинуті внутрішні агросистеми.

На національному рівні наслідки не менш критичні. Внутрішні ринки, особливо в регіонах, прилеглих до зон бойових дій, стикаються з перебоями у постачанні, зростанням цін і дефіцитом деяких категорій продуктів. Найбільше страждають вразливі групи населення: пенсіонери, ВПО, багатодітні сім'ї, малозабезпечені домогосподарства. Втрата доходів, нерегулярна гуманітарна допомога, обмежений доступ до якісного харчування — усе це створює реальні загрози для фізіологічної та соціальної безпеки мільйонів українців.

У межах дослідження використано елементи прогностичного моделювання з метою окреслення можливих сценаріїв розвитку ситуації у сфері продовольчої безпеки України в коротко- та середньостроковій перспективі. Прогнозування базується на врахуванні комплексу як внутрішніх, так і зовнішніх факторів, що впливають на стабільність агропродовольчої системи в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення.

До внутрішніх факторів належать обсяг і динаміка сільськогосподарського виробництва, рівень забезпеченості ресурсами (паливом, добривами, технікою), доступ до сільськогосподарських угідь, кадровий потенціал аграрного сектору, стан внутрішньої логістичної інфраструктури, а також рівень споживчого попиту на основні продукти харчування. Особливу увагу приділено впливу безпекових ризиків, зокрема загрозам, пов'язаним із мінуванням територій, обстрілами та окупацією сільськогосподарських районів.

Серед зовнішніх чинників було враховано зміни на світових продовольчих ринках, динаміку цін на агропродукцію, обмеження чи переорієнтацію експортних потоків, вплив санкційної політики та коливання обсягів гуманітарної допомоги з боку міжнародної спільноти. Також моделювалися можливі варіанти розширення участі України в міжнародних торго-

вельних ініціативах і зміни в умовах доступу до фінансових та інвестиційних ресурсів.

У рамках моделювання розглянуто кілька сценаріїв: базовий (збереження поточних тенденцій), оптимістичний (стабілізація безпекової ситуації, зростання обсягів підтримки агросектору, активізація інвестицій) та негативний (подальша ескалація бойових дій, зростання втрат інфраструктури, обмеження зовнішньої торгівлі). Для кожного сценарію оцінено потенційні наслідки для рівня продовольчої доступності, структури аграрного виробництва, соціально-економічного стану сільських територій і здатності держави забезпечувати критичні потреби населення в харчових ресурсах (табл. 4).

У табл. 4 проілюстровано суттєву залежність стану продовольчої безпеки та аграрного сектору від реалізації різних сценаріїв розвитку. Базовий сценарій передбачає збереження наявних тенденцій з мінімальними змінами, що вказує на відсутність значного прогресу, але без різкого погіршення.

Оптимістичний сценарій демонструє потенціал для значного покращення в усіх ключових аспектах — від доступності продовольства та структури виробництва до соціально-економічного розвитку сільських територій і здатності задовольняти критичні потреби населення. Це підкреслює, що цілеспрямовані зусилля та позитивні фактори можуть призвести до якісних змін у секторі. На противагу цьому негативний сценарій окреслює вкрай несприятливі наслідки, а саме ризик голоду, занепад виробництва, деградацію сільських громад і втрату можливостей для забезпечення населення необхідними продуктами.

Отже, можна говорити про критичну важливість формування умов, що сприятимуть реалізації оптимістичного сценарію, та розробки ефективних заходів для мінімізації ризиків і наслідків сценарію негативного задля забезпечення стабільності й розвитку продовольчої безпеки та аграрного сектору.

У табл. 5 наведено динаміку основних внутрішніх і зовнішніх чинників, що впливають на продовольчу безпеку України у 2021—2023 рр. Цей період характеризується значними викликами для аграрного сектору країни, зокрема руйнівними наслідками воєнних дій, що призвели до порушення логістичних маршрутів, зниження обсягів інвестицій і зростання дефі-

циту трудових ресурсів у сільському господарстві. Показники, представлені у табл. 5, свідчать про поступове зниження частки функціонуючих логістичних маршрутів, значний ріст кількості зруйнованих або пошкоджених об'єктів аграрної інфраструктури, а також істотне скорочення внутрішніх інвестицій в агросектор.

На основі даних, наведених у табл. 2, можна зробити кілька важливих висновків щодо трансформації внутрішніх і зовнішніх чинників, що впливали на продовольчу безпеку України у 2021—2023 рр.

По-перше, показники логістичної стабільності свідчать про значне порушення 2022 р. постачальних ланцюгів, коли частка безперебійно функціонуючих маршрутів впала майже удвічі: з 92 до 48 %. Незважаючи на часткове відновлення до 61 % 2023 р., ситуація все ще залишається нестабільною. Це корелює з високим рівнем пошкодження інфраструктурних об'єктів агросектору.

По-друге, 2022 р. спостерігається різке скорочення внутрішніх інвестицій, що пояснюється невизначеністю безпекової ситуації. Проте вже 2023 р. зафіксовано зростання інвестиційної активності, що може свідчити про поступове відновлення довіри до сектору та адаптацію бізнесу до умов війни. Водночас обсяг міжнародної допомоги різко зріс 2022 р., ставши ключовим компенсатором для підтримки галузі, хоча 2023 р. ці обсяги дещо зменшилися.

Важливим залишається дефіцит ресурсів, зокрема пального, який 2022 р. був критичним (лише 54 % забезпечення потреб), а також тру-

дових ресурсів, нестача яких перевищила 22 %. 2023 року ці показники дещо поліпшилися, однак залишаються на рівні, що обмежує повноцінне відновлення агровиробництва.

Нарешті, доступність продовольства для населення, особливо у сільській місцевості, 2022 р. істотно знизилася (до 69 %), і хоча 2023 р. ситуація дещо стабілізувалася (77 %), ці дані свідчать про збереження високих ризиків у забезпеченні базових потреб населення в умовах війни.

Загалом можна стверджувати, що агросектор України демонструє ознаки адаптації до екстремальних умов, однак продовольча безпека й надалі потребує комплексної підтримки, зокрема у сферах логістики, інвестицій, ресурсного забезпечення та розвитку локальних форм господарювання.

А наведена таблиця надає глибше розуміння критичних чинників, що вплинули на продовольчу безпеку в Україні в умовах економічної і політичної нестабільності, та підкреслює важливість адаптації стратегій у відповідь на зміни, що відбуваються у секторі агровиробництва.

Такий підхід допоміг сформулювати реалістичніше бачення ризиків і можливостей, а також сприяв розробці адаптивних рекомендацій щодо стратегічного управління у сфері продовольчої безпеки.

Отже, війна в Україні спричинила не лише національну, а й глобальну кризу продовольчої безпеки, актуалізуючи необхідність захисту логістичних маршрутів, розробки нових форматів торговельного співробітництва, а також

Таблиця 5. Динаміка ключових внутрішніх і зовнішніх чинників, що впливають на продовольчу безпеку України (2021—2023)

Показник	Роки			2021 до 2023 р., %
	2021	2022	2023	
Частка логістичних маршрутів, що функціонують безперебійно, %	92	48	61	–33,7
Кількість зруйнованих / пошкоджених об'єктів аграрної інфраструктури	42	612	478	1038
Обсяг внутрішніх інвестицій в агросектор, млрд грн	58,6	23,4	31,2	–46,8
Обсяг міжнародної фінансової допомоги на продовольчі потреби, млн дол.	112	1260	980	775
Частка забезпечення агровиробників паливом (від потреби), %	96	54	67	–30,2
Дефіцит трудових ресурсів у сільському господарстві, %	3,8	22,1	19,4	410,5
Рівень внутрішнього споживання основних продуктів (до довоєнного рівня)	100	81	86	–14
Частка кооперативів у структурі малих агровиробників, %	5,1	6,7	8,4	64,7
Рівень доступу населення до продовольчих товарів у сільській місцевості, %	97	69	77	–20,6

Джерело: побудовано автором за [5–8].

упровадження системного підходу до захисту вразливих груп усередині країни та за її межами.

Стратегічні пріоритети продовольчої безпеки України набувають не лише економічного, а й національного значення. Відновлення та посилення аграрного потенціалу країни має ґрунтуватися на чітко визначених стратегічних напрямках, що здатні забезпечити як короткострокову стабілізацію, так і довгостроковий розвиток галузі.

Висновки. У ході дослідження встановлено, що повномасштабна війна суттєво загострила наявні проблеми у сфері продовольчої безпеки України, спричинивши зниження обсягів аграрного виробництва, руйнування логістичної інфраструктури, скорочення експортного потенціалу та обмеження доступу до ресурсів. Мінування сільськогосподарських угідь, нестача пального, дефіцит добрив і трудових ресурсів стали критичними факторами, що загрожують стабільному функціонуванню агросектору.

Виявлено, що система продовольчого забезпечення країни потребує перегляду стратегічних орієнтирів із фокусом на децентралізацію управління, підтримку місцевих ініціатив, розвиток аграрних кластерів, кооперативів і технологічних інновацій. Надзвичайно важливим є створення умов для залучення інвестицій, формування резервів продовольства та налагодження альтернативних логістичних маршрутів у відповідь на порушення зовнішньоторговельних каналів.

Обґрунтовано доцільність комплексного підходу до зміцнення продовольчої безпеки в умовах довготривалої нестабільності, що поглиблює глобальну продовольчу кризу. Такий підхід, критично важливий для протидії викликам війни і світових продовольчих потрясінь, має охоплювати адаптивні інструменти державної політики, посилене партнерство з міжнародними організаціями задля спільного подолання кризи, а також активну участь місцевих громад у процесах планування та реалізації заходів з гарантування продовольчої доступності в умовах зростання невизначеності.

У перспективі подальшого розвитку продовольчої безпеки України, зважаючи на її ключову роль як гаранта світового постачання продовольства та вплив глобальної кризи, доцільно зосередити увагу на формуванні гнучкої та інноваційної агрополітики, здатної оператив-

но реагувати на виклики воєнного та повоєнного часу в контексті світових продовольчих дефіцитів і коливань цін. Необхідно розробити дієві механізми страхування аграрних ризиків, що зростають через війну та глобальні кліматичні зміни, стимулювати впровадження цифрових технологій у сільське господарство для підвищення ефективності й адаптивності до мінливих умов світового ринку, а також удосконалити систему моніторингу продовольчих загроз на національному та регіональному рівнях для своєчасного виявлення та реагування на локальні прояви глобальної кризи. Важливо активізувати наукові дослідження щодо сталого землекористування в умовах постконфліктного відновлення, з урахуванням екологічних ризиків та змін клімату, що також є невід'ємною складовою забезпечення глобальної продовольчої стійкості. Такі заходи сприятимуть формуванню стійкої продовольчої системи України, здатної не лише витримувати поточні виклики війни й ефективно функціонувати в умовах глобальної продовольчої кризи, а й забезпечувати довгострокову продовольчу незалежність держави та робити значний внесок у стабілізацію світових продовольчих ринків.

Отже, реалізація узгодженої національної стратегії продовольчої безпеки в умовах війни є необхідною передумовою не лише для збереження аграрного потенціалу України, а й для забезпечення базових життєвих потреб населення, підтримання соціальної стабільності та зміцнення економіки в повоєнний період.

Подальші дослідження з теми продовольчої безпеки України в умовах війни будуть зосереджені на глибшому аналізі стійкості аграрного сектору до воєнних ризиків, ефективності національних і міжнародних програм підтримки сільського господарства, а також на розробленні адаптивних моделей управління агропродовольчими системами в кризових умовах. Особливої уваги потребує вивчення логістичних викликів, змін у структурі внутрішнього та зовнішнього попиту, впливу окупації сільськогосподарських територій, а також інтеграції новітніх технологій для підвищення продуктивності та зниження залежності від імпорту. Важливим напрямом також є оцінювання ролі громад і локальних ініціатив у забезпеченні продовольчої безпеки в регіонах, що найбільше постраждали від воєнних дій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бородіна О.М. Інституційні засади забезпечення продовольчої безпеки в Україні. *Економіка АПК*. 2022. № 5. С. 7—15.
2. Месель-Веселяк В.Я. Стан та напрями відновлення аграрного сектору України в умовах війни. *Аграрна економіка*. 2023. № 2. С. 12—21.
3. Прокопа І.М. Продовольча безпека України в умовах глобальних викликів: сучасний стан та перспективи. *Економіка України*. 2023. № 4. С. 25—34.
4. Продовольча безпека в умовах війни: аналіт. доп. / Ін-т економіки та прогнозування НАН України. Київ, 2023.
5. Ukraine Agriculture Damage Assessment. Kyiv School of Economics (KSE). 2023. URL: <https://kse.ua> (дата звернення: 24.04.2025).
6. Продовольча безпека України: виклики та рішення / Центр екон. відновлення. Київ, 2022.
7. Державна служба статистики України. *Офіційний сайт*. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>. (дата звернення: 03.04.2025).
8. Індекс інфляції. Мінфін. *Офіційний сайт Міністерства фінансів України*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation> (дата звернення: 04.04.2025).
9. Дегтярьов С.О. Стратегічні пріоритети державної політики щодо забезпечення економічної безпеки в умовах індустрії 4.0. *Ефективна економіка*. 2024. № 12. <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.12.76>
10. Ковальчук В. Аналіз тенденцій інноваційного розвитку національної економіки. *Економіка та суспільство*. 2023. № 58. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-33>

Надійшла 14.04.2025

REFERENCES

1. Borodina O.M. Instytutsiini zasady zabezpechennia prodovolchoi bezpeky v Ukraini. *Ekonomika APK*. 2022. No. 5. P. 7-15 [in Ukrainian].
2. Mesel-Veseliak V.Ya. Stan ta napriamy vidnovlennia ahrarnoho sektoru Ukrainy v umovakh viiny. *Ahrarna ekonomika*. 2023. No. 2. P. 12-21 [in Ukrainian].
3. Prokopa I.M. Prodovolcha bezpeka Ukrainy v umovakh hlobalnykh vyklykiv: suchasnyi stan ta perspektyvy. *Ekonomika Ukrainy*. 2023. No. 4. P. 25-34 [in Ukrainian].
4. Instytut ekonomiky ta prohnozuvannia NAN Ukrainy. Analitychna dopovid «Prodovolcha bezpeka v umovakh viiny». Kyiv. 2023 [in Ukrainian].
5. Ukraine Agriculture Damage Assessment. Kyiv School of Economics (KSE). 2023. URL: <https://kse.ua> [in Ukrainian].
6. Tsentr ekonomichnoho vidnovlennia. Prodovolcha bezpeka Ukrainy: vyklyky ta rishennia. Kyiv, 2022 [in Ukrainian].
7. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny. *Ofitsiyni sait*. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
8. Indeks inflyacziyi. Minfin. *Ofitsiyni sait Ministerstva finansiv Ukrainy*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation> [in Ukrainian].
9. Degtyarov S.O. Stratehichni priority derzhavnoi polityky shchodo zabezpechennya ekonomichnoi bezpeky v umovakh industriyi 4.0. *Efektivna Ekonomika*. 2024. No. 12. <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.12.76>
10. Kovalchuk V. Analiz tendentsiy innovatsynoho rozvytku natsionalnoyi ekonomiky. *Ekonomika ta suspilstvo*. 2023. No. 58. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-33>

Received 14.04.2025

Yuliia Kravchenko,
Assistant of the Department of Public
of Public Administration and Management
Odesa National University of Technology, Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0002-3692-9167

FOOD SECURITY OF UKRAINE IN TIMES OF WAR: CHALLENGES AND STRATEGIC PRIORITIES

In this article, the author examines the current challenges facing Ukraine's food security system in the context of a full-scale war. The military aggression of the Russian Federation has led to a significant destruction of agricultural infrastructure, disruption of logistics chains, reduction of agricultural production, and decrease of the country's export potential. Particular attention is paid to the problems of food availability, physical and economic affordability of food for the population, as well as regional disparities in the provision of basic food needs.

The impact of military operations on the agricultural sector is analyzed, including the mining of agricultural land, funding constraints, resource shortages, labor shortages, and high risks for farmers. The article also discusses the consequences of disruption of foreign trade relations, in particular, the functioning of the "grain corridor" and its importance for global food security. Particular attention is paid to the analysis of the impact of these factors on food availability in vulnerable regions and the growth of social tension in the context of a protracted war.

The strategic priorities for ensuring food security under martial law are outlined: support for domestic production, development of local food systems, empowerment of communities through decentralization, international cooperation, and the formation of adaptive mechanisms for responding to crisis situations. The authors emphasize the need to develop a comprehensive policy based on the principles of sustainable development, rural restoration, and strengthening of Ukraine's agricultural potential as a guarantor of national and regional food security.

In the context of the proposed areas, a combination of state support and local initiatives is of particular importance. An important factor is the development of partnerships between government institutions, businesses, international organizations and communities to implement effective food aid programs, restore agricultural production, and introduce innovative solutions. Such an approach will not only help overcome the consequences of the war but also create a new model of food security that is resilient to future challenges.

Keywords: national security, food security, self-sufficiency, economic challenges, agricultural sector, industry.